

2. hodina

- Postmodernita a postmoderní uvažování
- Vztah postmodernismu a psychologie
- Kontroverzní témata: subjekt a morálka
- Diskuse: četba
- Problémy tradiční psychologie

Co označuje „postmoderní“? I

- **Rozlišení:**
 - Postmodernita
 - Postmodernismus
 - Postmoderní uvažování
- **Postmodernita: historická epocha**
 - Odklon od osvícenské víry v pokrok a neomezenou moc rozumu
 - Společnost nepředstavuje konzistentní celek, ale množství nesourodých a proměnlivých jednotek
 - Přejít od industriální společnosti k postindustriální (informace a služby) a od výroby ke spotřebě
 - Multimedia rozpouštějí jasnou hranici mezi realitou a fikcí

Co označuje „postmoderní“? II

- Podle Welsche (1994) je postmoderna je „stavem radikální plurality“, dobou, kdy pluralita přestává být potlačována a stává se obecně přijatelnou a legitimní. Postmodernita je epochou, v níž se pluralita stává žádoucí.
- **Postmodernismus:** kulturní projevy této epochy
 - Pop art
 - Videoklipy
 - Stírání rozdílu mezi realitou a jejím obrazem
 - Díla Umberta Eca

© vegas-online.de

vegas-online.de

vegas-online.de

vegas-online.de

Postmoderní uvažování I:

reflexe postmoderní doby a jejích kulturních projevů

- **Kuhn:** nesouměřitelnost paradigmat
- **Lyotard:** status vědění v postmoderním světě a problém legitimizace
- **Foucault:** struktury vědění, propojení vědění a moci
- **Feyerabend:** empirie jako „parazitní přívažek“ a proliferační teorii
- **Baudrillard:** simulakra a hyperrealita
- **Derrida:** dekonstrukce
- **Lacan:** nevědomí a rozštěpený subjekt
- **Jameson:** postmodernismus jako logika pozdního kapitalismu
- **Feminismus** (Bordo, Butler, Flax, Nicholson)

Postmoderní uvažování II: reflexe postmoderní doby a jejích kulturních projevů

- Vše vztahu k vědě je zásadní kritika:
 - Univerzalizmu
 - Ahistorismu
 - Neutrality a objektivitě vědění
- Pro moderní uvažování je typická víra ve všemocné schopnosti rozumu odhalit pravdu, které někde neměně existuje. Odhalování pravdy je legitimováno vírou v pokrok a ve spojení vědění a dobra.
- Postmoderní uvažování je charakterizováno ztrátou víry v tyto „velké příběhy“ o pokroku a osvobození (Lyotard).

Postmoderní uvažování III: reflexe postmoderní doby a jejích kulturních projevů

- Nedůvěra ke konečnému, ohraničenému, k definici: vědění je vždy limitované naší pozicí ve světě, našimi zájmy a hodnotami.
- Obecná vyjádření jsou umělou abstrakcí vylučující jiné, rozporné či nepopsatelné (důsledky pro toleranci).
- Odmítnutí:
 - Absolutizujících nároků novověké racionality (hierarchie subjektu a objektu)
 - Víry v možnost kontroly světa
 - Jistoty sebepoznání (potlačení nejednoznačnosti)
- Důraz na ambivalenci, náhodnost, nevědomí (respektuje jinakost a nejistotu)

Pluralita a psychologie

- Definice postmodernity jako přitakání pluralitě: mnohost žitých světů se projevuje i „uvnitř“ jedince.
- Rozchod s předpoklady tradiční psychologie:
 - Existuje celistvé Já (paradox konzistence)
 - Konzistentní, stabilní, silné Já či pevně ustanovená identita jsou podmínkou psychického zdraví (např. ego-psychoanalýza).
- Pluralita okolního světa vyžaduje flexibilitu, rychlost, schopnost proměn a umění pohybovat se v mnoha odlišných světech. V diferencované společnosti je vznik plurality takřka samozřejmý a stabilní identita je spíše přítěží (?).

Literatura

- Appignanesi, R., Garrat, Ch. (1996). Postmodernismus pro začátečníky. Brno: Ando Publishing.
- Welsch, W. (1994). Naše postmoderní moderna. Praha: Zvon.
- Hauer, T. (2002): S/krze postmoderní teorie. Praha: Karolinum.
- Gál, E., Marcelli, M. (Eds.), Za zrkadlom moderny. Bratislava: Archa.
- Lyotard, J-F. (1993). O postmodernismu. Praha: Filozofický ústav AV ČR. .
- Grenz, S. J. (1997). Úvod do postmodernismu. Praha: Návrat domů.

Neutralita, objektivita, univerzalita v psychologii

- **Objektivita** vědění: existuje možnost objektivního poznání?
 - Vědění je vždy závislé na pozici, z níž k objektu vědění přistupujeme. Tu určuje například historický kontext (proměny koncepce nadání a homosexuality) či zařazení osoby v sociální struktuře.
 - Kdo určuje ideál vědy, kritéria pravdivosti, správné způsoby validizace, apod.?
- **Neutralita** vědění: existuje „čisté vědění“?
 - Vědění má vždy specifické důsledky (např. vrozenost vs. výchova).
 - Vědění vytváří „pravdu“ o jedinci či skupině (gender, užívání drog)
 - Vědění je závislé na relativních hodnotách (nezávislost na poli, morální vývoj).
- **Univerzalita** vědění: existuje možnost obecně platného vědění o psychických procesech?
 - Vědění je vždy historicky a kulturně limitované (vznik Já).

Moderní a postmoderní psychologie I

- Self jako autonomní a intencionální činitel (problém zodpovědnosti)
- Psychické procesy jsou lokalizovány uvnitř individua (problém sociálních změn vs. osobnosti)
- Studium psychických jevů
- Důraz na objektivitu vědění: kritérium pravdivosti
- Decentrace self: subjektivita jako znaková struktura
- „Psychické procesy“ nejsou oddělitelné od „procesů sociálních“
- Studium „textů světa“
- Důraz na praktické vědění: kritérium užitečnosti

Moderní a postmoderní psychologie II

- Cílem je kontrola a predikce.
- Cílem je zmnožení perspektiv, vyzdvižení potlačeného (Aboriginals)
- Praktická psychologie jako prototyp postmoderní psychologie? Dynamické, kontextuální a praxí ověřované vědění.

Postmoderní neznamená anti-moderní.
Nejde o popření či zavržení moderního vědění, ale o jeho revizi.

Diskuse

- Má smysl se postmodernismem v psychologii vůbec zabývat? Může postmoderní uvažování psychologii něco přinést? Pozice:
 - 1. Postmodernismus obohatí psychologii
 - 2. Integrace psychologie a postmodernismu si vyžádá přepracování základních psychologických kategorií a praktik
 - 3. Psychologie je principiálně neslučitelná s postmodernismem
 - 4. Koncept postmodernismu je pochybný, stejně jako jeho „využití“ v psychologii
 - 5. Postmoderní relativismus je pro psychologii nebezpečný, příp. podporuje ideologii konzumního kapitalismu
- Lze navrhnout neutrální a objektivní výzkum, tj. výzkum, který nereprodukuje žádné předpoklady a nemá žádné etické důsledky?
- Pokud ne, jaké to má důsledky pro výzkumnou praxi? Jaké bude kritérium dobrého výzkumu?
- Je psychologie policií a psychodynamické a humanistické směry tajnou policií? Jak chápat terapii ve vztahu k moci? Může být sebepoznání zdrojem autentického vědění o sobě samé/m?
- Je zájem o postmodernismus závislý na zájmu o změnu společnosti?

Diskuse: četba

- Zaměření psychologie v souladu s postmodernou:
 - **Využití technologie** ve prospěch potřebných sociálních skupin a jednotlivců (tj. ne pro kumulaci vědění a objektivizaci), např. v oblasti zaměstnanosti
 - **Kulturní kritika**: reflexe současného světa, zejména vědění vyprodukovaného psychologii (stres, hyperaktivita, neuróza, vyhoření, apod.): zkoumání důsledků pro lidi žijící v těchto kategoriích
 - **Tvorba**: vystoupení z pozice nezaujatého pozorovatele k angažovanosti a cílené produktivitě, viz umění či politika, ovšem se zaměřením na psychický prostor

Shrnutí I

- Postmoderní myšlení nahrazuje koncepci reality nezávislé na pozorující osobě koncepcí jazykového/znakového světa, v němž je pozorující osoba nevyhnutelně zakotvena.
- Moderní dichotomie objektivní reality a jejího subjektivního vnímání je nahrazena hyperrealitou sebe-referenčních znaků.
- Na místo dichotomie mezi univerzálními zákony společnosti a individuálním self se hovoří o vzájemných interakcích v rámci lokálních významových celků.
- Postmoderní myšlení překračuje hranice vědy a racionalismu a vstupuje do oblastí etiky a estetiky.

Znamená postmodernismus zánik morálky?

- Postmoderní uvažování se zasazuje o „mnohost různorodých koncepcí, jazykových her a životních forem nikoliv z nedbalosti a nikoliv ve smyslu laciného relativismu, nýbrž z důvodů dějinné zkušenosti a motivů svobody (Welsch, 1994).
- Je nutnou podmínkou morálního jednání etika? Normativní etika a morálka (Bauman).
- „Odpovědnost ... může být obnovena pouze za moderností, tj. za obecně přijímaným přesvědčením, že existuje objektivní poznání, neutrální soudci a univerzální pravidla, na něž se můžeme odvolat, a tak se zbavit osobní odpovědnosti za dopad našeho jednání“ (Hauer, 2002).

Subjektivita

- „Smrt subjektu“ neznamena jeho zánik, ale dekonstrukci.
- Zpochybněno je autonomní, vědomé, sebe-kontrolující, již od počátku dané a neměnné Já.
- Subjektivita je pevně včleněna do světa, v němž se osoba nachází. Je vytvářena participací těla ve významovém světě.
- Subjektivita je nestabilní, každý akt je její re-produkcí.
- Sledovány jsou ontogenetické i situační způsoby jejího vytváření.
- Dočasnost a performativita subjektivity umožňují argumentovat pro možnost změn a hledání jejich potencionálních zdrojů.

Problémy současné psychologie

- Relevance psychologického vědění:
 - Relevance východisek (socio-kulturní proměny)
 - Relevance výsledků pro lidský život
 - Relevance pro jiné sociální vědy (výjimkou je psychoanalýza)
- Nedostatečná reflexe vlastních předpokladů
- Striktní oddělení akademické a praktické psychologie

„Nová psychologie“ v ČR a SR I

- Bačová, V. (2000a): Sociálny konstrukcionismus v psychológii. Československá psychologie, 44, 237-246.
- Bačová, V. (2000b): Súčasné smery v psychológii. Hľadanie alternatív pozitivismu. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- Bačová, V. (2004): Analýza pôsobenia moci v interakcii novinárky a policajta. Československá psychologie, 48, 523-538.

„Nová psychologie“ v ČR a SR II

- Červenková, I., Bianchi, G. (2003): Diskurzy homosexuality a vývin sexuálnej identity. Československá psychologie, 47, 122-134.
- Plichtová, J. (2000): Renesanci záujmu o jazyk: diskurzívna psychológia a analýza diskurzu. Československá psychologie, 44, 289-308.
- Sborníky z konference Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku

Příští hodina: četba

- Bačová, V. (2004): Analýza pôsobenia moci v interakcii novinárky a policajta. *Československá psychologie*, 48, 523-538.
- Červenková, I., Bianchi, G. (2003): Diskurzy homosexuality a vývin sexuálnej identity. *Československá psychologie*, 47, 122-134.